

התנאים להטלת אחריות למערכת הפלסטינית על הרשות

written by פרופ' קובי מיכאל | 11.06.2024

במקום לומר מדוע הרשות הפלסטינית אינה יכולה לחזור ולשלוט ברצועת עזה, נכון יהיה להציג שישה תנאים מחייבים לחזרת הרשות לשלטון ברצועת עזה: מסוגלות, יציבות, אחריות, אחריותיות, הכרה בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי והתחייבות שחמאס לא ישולב בממשלה הפלסטינית. כל דיון בחזון המדינה הפלסטינית יוכפף ויותנה בעמידה בתנאים אלה, ואין בכך כדי לשלול את זכות ההגדרה העצמית של הפלסטינים.

פרדיגמת "שתי המדינות" כבר איננה בחזקת מציאות אפשרית בעיני הרוב בישראל [1] וגם ברשות הפלסטינית, ובכללה רצועת עזה. לאחר ה-7 באוקטובר בשלה בקרב הציבור הישראלי ההכרה בכך שלא ניתן להגיע, בעתיד הנראה לעין, לפתרון מוסכם של הסכסוך הישראלי-פלסטיני על בסיס רעיון שתי המדינות. זאת, בין היתר, בשל הרצחנות שהפגין חמאס ואשר זכתה לתמיכה חוצת מחנות פוליטיים ואזורים גאוגרפיים בחברה ובזירה הפלסטינית, ועקב העובדה שהנהגת הרשות הפלסטינית לא גינתה את המתקפה והתנערה ממנה. יתר על כן, בקרב הציבור הפלסטיני העמיק אתוס ההתנגדות האלימה, שהתנחל בלבבות הפלסטינים ובתודעתם הלאומית הקולקטיבית, ושולבה בו תקווה מחודשת להקמת מדינה פלסטינית מהים ועד הירדן, ובמשתמע לחיסול מדינת ישראל. זאת ועוד, בימים אלה, ולמעשה מזה זמן, חמאס פופולרי יותר מפת"ח ומנהיגי חמאס נתפסים כגיבורים לאומיים וזוכים לאהדה.

למרות התמיכה הרחבה במערכת האזורית והבינלאומית בהקמת מדינה פלסטינית במסגרת פתרון שתי המדינות, מימוש הרעיון אינו מתאפשר בעת הזו ובעתיד הנראה לעין בשל כמה סיבות עיקריות: הפיצול הפוליטי העמוק בזירה הפלסטינית, שמשמעותו משחק סכום אפס בין חמאס לרשות הפלסטינית בהובלת פת"ח; המציאות הביטחונית המורכבת בזירה; תפקודה הירוד של הרשות הפלסטינית; דה-לגיטימציה בינלאומית לחמאס ולאפשרות הישארותו בשלטון ברצועת עזה או כחלק מהשלטון הפלסטיני העתידי, כל עוד לא התנער מעקרונותיו והתפרק מנשקו.

מאידך גיסא, פרדיגמת שתי המדינות, כמו רעיון החזרת הרשות הפלסטינית לשליטה ברצועת עזה ואפילו טרם פורקו כל מרכזי הכובד השלטוניים והצבאיים של חמאס, נותרו בראיית אומות העולם ובראשן ארצות הברית הפתרון האולטימטיבי לסכסוך. רעיון שתי המדינות הפך ל"גביע הקדוש", (נראה לי שרוב הקוראים אינם מכירים את הביטוי הזה שמתורגם מאנגלית; אני מציע במקומו: ליעד הסופי הבלתי מושג) והאמונה ביכולת הרשות הפלסטינית להשיב לשליטתה האפקטיבית את רצועת עזה ולהקים את המדינה הפלסטינית הפכו למנטרה הפטורה לכאורה מחובת הוכחה או חיבור למציאות. שני אלו הפכו לאבן הראשה של החזון האסטרטגי האזורי של

ארצות הברית, כשמדינות רבות והאו"ם מאמצים בקנאות כמעט משיחית את אותו הרעיון.

ממשלת ישראל מסרבת לדון ב"יום שאחרי" שלטון חמאס ברצועת עזה, ומתנגדת נחרצות לכל הסדר שיחזיר את הרשות הפלסטינית [2] "מקולקלת" כמו גם "מתוקנת" [2] לשליטה ברצועה. היא רואה ברשות הפלסטינית גורם מסוכן יותר מחמאס בשל מעמדה הבינלאומי המתעצם והלובי הרחב להקמת מדינה פלסטינית בראשה, ולכן הכריזה "לא חמאס ולא עבאס" [2] לא חמאסטן ולא פתחסטן". חמור מכך, הצידוק להקמת מדינה פלסטינית ייתפס כתוצאתי למתקפה הרצחנית של ה-7 באוקטובר, פרס לטרור, מה שיהפוך לעיוות מוסרי ולכשל אסטרטגי בשל החיזוק והתגמול לחמאס ולציר ההתנגדות בכללו, ועלול להוביל להחרפת המאבק נגד ישראל גם מעבר לזירה הפלסטינית. לפיכך, צריכה ישראל להבהיר ולשכנע שבתנאים שנוצרו וכל עוד חמאס נותר עם גרעיני שליטה, הרשות הפלסטינית אינה יכולה לשוב ולשלוט באופן אפקטיבי ואחראי ברצועת עזה, ושאינן גורם או קואליציה [2] אזורית ובינלאומית [2] שמתנדבים לנהל את הרצועה, כמנגנון תמיכה וסיוע לרשות הפלסטינית לשלוט שם. לכן, צריכה ישראל לשכנע, שאין חלופה ריאלית או ישימה להשבת הרשות הפלסטינית לשליטה ברצועת עזה זולת ממשל צבאי ישראלי זמני כרכיב הכרחי במאמץ הצבאי למיטוט שלטון חמאס.

כל אימת שישראל מבכרת להתמיד בגישה השוללת את חזרת הרשות הפלסטינית לרצועת עזה, מבלי שהיא מציגה חלופה, או לחילופין, מסבירה שהיא נכונה להטות אוזן לעמדת הממשל האמריקאי והקהילה הבינלאומית ומוסיפה את רשימת ההסתייגויות והתנאים, קרי, כן, אבל, היא נתפסת כסרבנית שלום, מעמיקה את הפערים ואת המתח למול הממשל האמריקאי ומתרחקת מהסיכוי לנורמליזציה עם ערב הסעודית וכינון ברית אזורית חיונית. ישראל שלאחר ה-7 באוקטובר מוצאת עצמה מוקעת בזירה הבינלאומית, נרדפת ומואשמת ברצח עם, תובע בית המשפט הפלילי הבינלאומי מצהיר על כוונתו לדרוש צווי מעצר לראש הממשלה ולשר הביטחון, ויחסיה עם ארצות הברית עלו על שרטון עד כדי השהיית משלוח נשק ואיומים פומביים על ישראל בכל הנוגע למבצע ברפיח. נראה כי כל רעיון שתבקש ישראל להציע ושאינן בו התייחסות חיובית ונכונות להקמת מדינה פלסטינית יידחה על הסף.

למעשה, ישראל נקלעה למלכוד אסטרטגי, כאשר מרחב התמרון שלה לגבי המשך המלחמה בעזה והשגת יעדי המלחמה מצטמצם והולך. המלחמה מסתבכת וישראל אינה מצליחה להשיג את יעדיה [2] השמדת היכולות הצבאיות והשלטוניות של חמאס והשבת החטופים. במקביל מחריפים אתגרים נוספים: גדל הפער בין האינטרסים של ממשל ביידן לאלו של ממשלת נתניהו. את נאום ביידן מה-31 במאי ניתן להבין כביטוי בוטה של חוסר האמון של הממשל האמריקאי בראש הממשלה נתניהו ונועד, בין היתר, להניע את הציבור בישראל להפעיל לחץ על ממשלת ישראל לקבל את הצעתה שלה למתווה לסיום המלחמה.

במערכה בזירה הצפונית ישראל מתקשה לשלוט במדרגות ההסלמה וחיזבאללה לומד את נקודות התורפה של צה"ל ופוגע במטרות חשובות; ישראל מתמודדת עם מלחמת התשה מול איראן ושלוחיה; אנטישמיות מתובלת בהתנגדות לעצם הלגיטימיות של מדינת ישראל גואה ברחבי

העולם; ניכרת בישראל שחיקה כלכלית, והחברה בישראל עלולה לחזור ולהיות חברה משוסעת ומסוכסכת, כפי שהכרנו עד ה-6 באוקטובר. מעבר לכך, למרות דחיות חמאס את כל המתווים לעסקה שהוצגו לו מאז פברואר 2024 ובחירת הארגון להציג מתווה בלתי קביל מבחינת ישראל, ולמרות הגמישויות שהפגינה ישראל, נמשך הלחץ מצד ארצות הברית על ישראל להתגמש עוד, ולצמצם את היקף המבצע הצבאי ברפית.

מבחינת ישראל, כדי לשפר את מיצובה האסטרטגי, למנוע את הצגתה כסרבנית שלום, להגדיל את מרחב התמרון ואת הסיכוי לסיום המלחמה בעזה בהשגת יעדי המלחמה ובגיבוי אמריקאי ואזורי, ובמטרה לשמר את לכידות החברה בישראל, נכון יהיה להציג שישה תנאים הכרחיים שרק במימושם תוכל הרשות הפלסטינית להיות שחקן רלוונטי להסדר, ולשכנע בכך את ארצות הברית ואת שותפותיה האזוריות:

- **מסוגלות** – הוכחת יכולת תפקודית ברמה מדינתית – מוסדות מדינתיים מתפקדים, יכולת אפקטיבית לאכיפת חוק וסדר והבטחת המונופול על הכוח ויכולת תפקוד כלכלית.
- **יציבות** מבית – בהתאם לחזון מחמוד עבאס: "רשות אחת, חוק אחד ונשק אחד"; התנגדות מוצהרת ומעשית לכל מופעי וביטויי טרור; תרומה ליציבות אזורית.
- **אחריות** – במובן היכולת להוביל את המערכת המדינתית, תוך עמידה בהתחייבויות כלפי אזרחיה וכלפי שכנותיה ועמידה בסטנדרטים בינלאומיים מחייבים.
- **אחריותיות** (accountability) – מחויבות למתן דין וחשבון על פעולותיה ולמאבק נחוש ורציני ברדיקליות והפסקת חינוך לרדיקליזציה; הפסקת העברת כספים למשפחות הטרוריסטים ולאסירים; יצירת מנגנונים להטמעת ערכים של שלום, סובלנות וקבלת האחר.
- הכרה בפתרון **שתי מדינות לאום** (Two Nation State), שמשמעותה הכרה במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי.
- **אי שילוב חמאס בהנהגה ובמשלה פלסטינית**. אחת ממטרותיו האסטרטגיות של חמאס היא התמסדות על פי מודל חיזבאללה בלבנון. כחיזבאללה, חמאס שואף להשתלב לאחר המלחמה בהנהגת המערכת הפלסטינית ולהשפיע על מדיניותה, אך תוך שמירה על אוטונומיה מוחלטת בניהול הזרוע הצבאית של הארגון ובלחימה בישראל. חמאס, כמו חיזבאללה, דבק באמונה כי השמדתה של ישראל בלתי נמנעת, ושה-7 באוקטובר הוא שלב ראשון בתהליך בלתי הפיך שבסופו יושג היעד. לפיכך חיוני לישראל, וגם לארצות הברית ולבעלות בריתם הערביות, להרחיק את חמאס מכל מבנה שלטון פלסטיני שיתגבש.

כל עוד הרשות הפלסטינית אינה עומדת בשישה תנאים הכרחיים אלה, היא לא תוכל להוביל מדינה. אין בתנאים האלו כדי לשלול את זכות ההגדרה העצמית של הפלסטינים. מדינה בהגדרותיה או במאפייניה לשיטת הפלסטינים איננה הביטוי היחיד לזכות ההגדרה העצמית.

יתרה מזאת, מדינה איננה בחזקת תשורה או צעצוע, ולכן מדינה פלסטינית תהיה רלוונטית רק לאחר שימולאו התנאים המוצגים להנהגתה. חשוב לנתק את ההכרה מהמתקפה הרצחנית של ה-7 באוקטובר כדי לקעקע את נרטיב הניצחון של חמאס, עם השלכות חמורות ובעייתיות בכל הנוגע לאתוס הפלסטיני בעתיד והפיכת מתקפת ה-7 באוקטובר לרכיב משמעותי שלו. הקמתה של מדינה פלסטינית בתנאים האלו לא תהיה פרס לטרור ועידודו בלבד, אלא מתכון בטוח למדינה כושלת, שתהיה איום ביטחוני לישראל וגורם מערער יציבות במרחב כולו.

סיכום והמלצות

נכון לישראל לשנות את אופן הצגת יעדיה ולהציג חזון אסטרטגי, מתווה ל"יום שאחרי" באופן חיובי, בהגדרה מה כן צריך להיות, להבדיל מהתמקדות במה לא יכול להיות. במקום להציג רק את התנגדותה לרעיונות והצעות "מה לא" מומלץ לה לנהל מדיניות חיובית ולהציג "מה כן" מה נדרש מהרשות הפלסטינית כדי שתהפוך לשחקן רלוונטי שעשוי לקדם פתרון המבוסס על יציבות ודו-קיום.

המענה המתחייב הוא גיבוש מערכת ליווי ותמיכה אזורית-בינלאומית שתחנוך את הרשות הפלסטינית ותסייע לה לבנות יכולות שתאפשרנה לה לעמוד בתנאים המתחייבים כדי שתוכל להפוך לשחקן רלוונטי. נדרשת הסכמה רחבה של ארצות הברית, מדינות ערב המתונות וגם של הרשות הפלסטינית עצמה לכך שהאחריות הביטחונית תופקד בידי ישראל, עד הוכחת יכולת של הרשות לוודא יציבות ביטחונית. המשמעות היא חופש פעולה ביטחוני ישראלי בכל המרחב הפלסטיני למניעת טרור, פירוק תשתיות טרור ואכיפת פירוז מוחלט. מצב זה, שמתקיים בשטחי A/B ביהודה ושומרון, חייב לחול גם ברצועת עזה. זו מעטפת חיונית, יחד עם סיוע אזורי ובינלאומי נרחב בשיקום רצועת עזה, שצריך להתנהל באופן הדרגתי ומדוד כדי להבטיח ניתוק מוחלט של שאריות חמאס ממעורבות כלשהי שתנוצל לשיקום מעמדו ויכולותיו, וכדי לממש "מחיר הפסד" לאוכלוסייה שתמכה ברובה בחמאס טרם ה-7 באוקטובר, במהלכו ולאחריו, ושתאפשר לרשות פלסטינית "מתוקנת" להתמקד בהשבת השליטה האזרחית ברצועה ובבניית בסיס ראוי ויציב לתפקוד אזרחי.

למעשה, מדובר במנדט משולב בינלאומי, אזורי וישראלי שיימשך שנים עד לבשלות והוכחת יכולת של אדמיניסטרציה מקומית ברצועת עזה ושל הרשות הפלסטינית לתפקד עצמאית במתכונת מתוקנת ומשופרת על בסיס רפורמות משמעותיות שתאפשרנה לה להפוך לרשות מתוקנת לשיטתו של הנשיא ביידן. חשוב להזכיר בהקשר זה שהיהודים היו נתונים למנדט בריטי בפועל מאז 1917 ובאופן רשמי מאז 1920, בעקבות ועידת סן רמו. לפיכך, בתהליך המוצע אין משום ערעור על זכות ההגדרה העצמית הפלסטינית זו אינה חייבת או צריכה להתרגם מיידית להקמת מדינה עצמאית, אם דינה להיות כושלת ומערערת יציבות, ובייחוד מאוימת בהשתלטות עליה על ידי גורמים רדיקליים מבית, דוגמת חמאס.

סביר להניח, על בסיס הניסיון ההיסטורי הארוך, שהפלסטינים יסרבו להצעה. אם יבחרו לסרב,

יתרחקו בעוד כמה צעדים משאיפתם הלאומית לכינון מדינה פלסטינית, וזו תיוותר כהכרזה ריקה, גם אם מדינות נוספות החליטו להכיר בה, ויש להניח שרעיונות אחרים יחלחלו ויתפתחו באופן המתכתב בצורה מציאותית יותר עם הנסיבות ועם חוסר הבשלות והמוכנות של הפלסטינים למדינה משלהם, שתוכל לחיות בשלום לצד מדינת ישראל.

* המחבר מבקש להודות לאודי דקל על תרומתו החשובה למאמר זה.

[1] להרחבה בעניין אי-תקפות פרדיגמת שתי המדינות ראו: קובי מיכאל וגבי סיבוני, פרדיגמת שתי המדינות במבחן מתקפת ה-7 באוקטובר והמלחמה האזורית, מכון משגב, 6 במאי 2024.